

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Συνοδική Έπιτροπή Διορθόδοξων και Διαχριστιανικών Σχέσεων

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΜΕΛ. 11

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΟΜΟΛΟΓΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΕΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Δοκίμια της Ορθόδοξης Θεολογίας

ΚΑΙ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΗ: ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Καθηγητής Α. Θεολογίας

Κεντρικό Γραφείο: Πανεπιστήμιο Στεφάνου του Μεγάλου

ΜΕΛ. 27

Έπιμέλεια: Πέτρος Βασιλειάδης

Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΕΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πατήρ Γεώργιος Πάρις

Επιμελητήριο: Πέτρος Βασιλειάδης

ΜΕΛ. 28

ΕΚΔΟΣΗ: ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

ΚΑΙ ΑΝΕΚΔΟΣΗ: ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

ΜΕΛ. 29

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2005

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

ΚΑΙ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

© Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος
Γασιού 1, 115 21 Αθήνα, τηλ. 210-72.72.381, Fax 210-72.72.380
e-mail: apostoliki-diakonia@ath.forthnet.gr
http://www.apostoliki-diakonia.gr
Έκδοσις Α΄ 2005
Κ.Α. 99.09.091
ISBN 960-315-545-4

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Πέτρος Βασιλειάδης,
Καθηγητής τοῦ ΑΠΘ

Σέ λίγες μέρες σέ τούτη δῶ τήν πόλη ἡ Ἐνωμένη Εὐρώπη θά καθορίσει τό ὄραμά της γιά τόν ἀγώνα πού ἀρχισε. Ἄν δέν ἐπέλθουν ριζικές ἀλλαγές στό προσχέδιο τῆς εὐρωπαϊκῆς χάρτας, τοῦ οἰωνεῖ μελλοντικοῦ συντάγματος τῆς γηραιᾶς ἡπείρου, ἀπό τό προοίμιό του πιθανῶς νά ἀπουσιάζει ὅποιαδήποτε ἀναφορά στίς θρησκευτικές ἀξίες, ἐνῶ ρητά θά διατυπώνεται ἡ πεποίθηση ὅτι ἡ Εὐρώπη θεμελιώνεται ἀποκλειστικά στίς ἀρχές καί στίς ἀξίες τοῦ διαφωτισμοῦ (ἀρθ. 2). Αὐτή ἡ συμπεριφορά τῶν κοσμικῶν κέντρων ἐξουσίας ἀπέναντι στή συντριπτική χριστιανική πλειοψηφία τῆς Εὐρώπης ὀφείλεται ἐν πολλοῖς στό σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν, στήν ἔλλειψη ἐνιαίας ἔκφρασης τοῦ χριστιανισμοῦ, στή διάσπαση τῆς μυστηριακῆς ἐνότητας τῶν χριστιανῶν.

* * *

Τό αἶτημα βέβαια τῆς ἀποκατάστασης τῆς ὁρατῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας δέν ἀποτελεῖ μόνον ἱεραποστολική ἀναγκαιότητα, ἀλλά ὑψιστή θεολογική καί ἐκκλησιολογική ἐπιταγή. Ὁ οἰκουμενικός διάλογος γιά τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δέν εἶναι οὔτε ἀποτέλεσμα τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνεκτικότητας, τῆς κατεξοχῆν δηλαδή ἀπαίτησης τῆς νεωτερικότητας. Ὁ οἰκουμενικός διάλογος εἶναι πρωταρχικά θέμα τοῦ «εἶναι» καί τῆς ταυτότητας τῆς Ἐκκλησίας. Τήν ἀναζήτηση τῆς ὁρατῆς ἐνότητας οἱ Ὁρθόδοξοι θεωροῦμε ἄνωθεν δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἐνότητα συνόλης τῆς κτιστῆς δημιουργίας ἐν Χριστῷ εἶναι ὁ ὑπέρτατος στόχος τῆς Θείας Οἰκονομίας (πρβλ. Ἐφ. 1, 10 Κολ. 3, 11 κ. ἀ.), ἐνῶ ἡ βασική ἐπιταγή τοῦ Κυρίου ΙΝΑ ΠΑΝΤΕΣ ΕΝ ΩΣΙΝ (Ἰω. 17, 20 - 21) δέν μπορεῖ νά ἀποτελεῖ ἀπλή ἐπιλογή,

ἀλλά δεσμευτικό ἀξίωμα τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας. Γι' αὐτό τό σκοπό αἰῶνες τώρα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀκατάπαυστα προσεύχεται «ὑπέρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως», ἐννοίας βέβαια πολύ εὐρύτερης τῆς καθ' αὐτό συμβατικῆς δομικῆς ἐνότητας τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἶναι γεγονός, ὅτι σέ ὅλη τήν οἰκουμένη οἱ θεολογικές ἀναζητήσεις τόν αἰῶνα πού πέρασε χαρακτηρίζονται ἀπό μία ἐντονη προσπάθεια ἐπαναπροσδιορισμοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταυτότητας. Μετά ἀπό μία μακρά περίοδο ἀλαζονικῆς ἐπαρσης, ἀμυντικῆς ἐσωστρέφειας καί ἐγωιστικῆς ἀποκλειστικότητας, οἱ διάφορες Ἐκκλησίες καί χριστιανικές ὁμολογίες ἀρχισαν ἀργά, ἀλλά σταθερά, ἡ μία μετά τήν ἄλλη, ἄλλες μέ ὑπέρμετρο ἐνθουσιασμό καί ἄλλες μέ ἀνεξήγητο σκεπτικισμό, νά τεῖνουν «εὐήκοον οὖς» καί πρὸς τοὺς (καί τίς) ἐκτός τῶν τειχῶν. Δυστυχῶς, ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία δέν ἔχει ἀκόμη καταλήξει σέ γενικά ἀποδεκτές διαδικαστικές ἀρχές καί κριτήρια διαλόγου¹.

Στόν περιορισμένο χρόνο πού ἔχω στή διάθεσή μου δέν θά ἀναφερθῶ στίς βαθυστόχαστες ἀναλύσεις πού κατά καιρούς παρουσιάστηκαν στό εὐρύτερο κοινόν². Οὔτε θά σχολιάσω τόν τελευταῖο ἀπολογισμό τοῦ μέχρι πρόσφατα συμπροέδρου τοῦ ἐπίσημου θεολόγου Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας κ. Στυλιανοῦ³. Θά ἐπιμείνω μόνο σέ

1. Κάτι τέτοιο ὑπονοεῖται (ἀν ὄχι διαφαίνεται) στή θεμελιακή παρουσίαση τοῦ θέματος ἀπό τόν (Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας) Στυλιανό Χαρκιανάνη, «Ὁ μεταξὺ Ὁρθόδοξων καί Ρωμαιοκαθολικῶν θεολογικός διάλογος. Προβλήματα καί προοπτικές», *ΕΕΘΣΘ* 29 (1986 - 89), σελ. 7 - 31. Ὅποιαδήποτε κριτική ἀποτίμηση τοῦ θέματος δέν μπορεῖ νά ἀγνοήσει (ἀπό πλευρᾶς Ὁρθόδοξων τουλάχιστον) αὐτό τό κείμενο.

2. Βλ. τίς σκέψεις, ἀναλύσεις καί προτάσεις τῶν (Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου) Βαρθολομαίου Ἀρχοντόνη, (Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας) Στυλιανοῦ Χαρκιανάνη, (Μητροπολίτου Γέροντος Ἐφέσου) Χρυσοστόμου Κωνσταντινίδη, (Μητροπολίτου Μύρων) Χρυσοστόμου Καλαϊτζή στό Γ. Μαρτζέλος - Ρ. Hofrichter (ἔκδ.), *Ὁ ἐπίσημος θεολογικός διάλογος Ὁρθόδοξης καί Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας*, Οἰκουμένη 3, Παρατηρητῆς Θεσσαλονίκης 1988. Βλ. ἐπίσης τήν ἐνδιαφέρουσα ἀγγλική ἐκδοχή τῶν σχετικῶν κειμένων καί τῶν ἀναγκαίων σχολίων στό J. Borelli - J. Erickson (ἔκδ.), *The Quest for Unity*, SVS Press/USCC, Crestwood 1996.

3. Archbishop Stylianos (Harkianakis), "The misfortune of the Official Theological Dialogue Between the Orthodox and the Roman Catholics," *Phronema* 18 (2003), σελ. 1-27 ἡ ἑλληνική ἐκδοχή τοῦ ὁποίου μέ τίτλο «Περί τήν κακοδαιμο-

θέματα που ελάχιστα μέχρι σήμερα υπογραμμίσθηκαν, αρχίζοντας με όρισμένες σκέψεις γενικά για τὸ διάλογο καὶ ἀναφερόμενος πολὺ σύντομα στὴ συνέχεια στὶς διαδικαστικές ἀρχές καὶ στὰ κριτήρια διαλόγου.

- Ὁ διάλογος τῆς ἀληθείας εἶναι κατ' ἀρχὴν ἔκφραση πνευματικότητας. Στὸ διάλογο τῆς ἀληθείας προσέρχεται κανεὶς ὄχι μὲ πνεῦμα ἀλαζονείας ἀλλὰ μὲ πνεῦμα ταπεινώσεως καὶ φόβου Θεοῦ.
- Στὸ διάλογο πηγαίνουμε ὄχι γιὰ νὰ ὁμολογήσουμε τὴν Ὁρθοδοξία μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ συνδράμουμε συνεργικά στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
- Στὸ διάλογο ἀπαιτεῖται ἀποφασιστικότητα, ἀπὸ μέρους τῶν κατὰ τὸπους Ἀυτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ παράλληλα καὶ ἐνημέρωση τοῦ Ὁρθοδόξου πληρώματος τῆς ἐκκλησίας. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀφήνεται στὰ ἀκράϊα στοιχεῖα (καὶ ἀσθενέστερα μέλη), κατὰ τὴν πρόσφατη ἔκφραση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἢ παρα-πληροφόρηση τῶν πιστῶν.
- Τέλος, ὁ διάλογος εἶναι διάλογος ἀληθείας, δὲν ἀποβλέπει σὸ συμβιβασμὸ ἑτερόκλητων θέσεων. Ἡ ἀποτυχία τῆς περιβόητης συνόδου Φερράρας - Φλωρεντίας ἀποτελεῖ σήμερα παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴ.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τώρα στὰ κριτήρια τοῦ διαλόγου μεταξύ ἐκκλησιῶν πού γιὰ μία περίπου χιλιετία ἔπαψαν νὰ εἶναι σέ μυστηριακὴ κοινωνία, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν Ὁρθόδοξη καὶ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ βασιζοῦνται: (α) οὔτε στὴν κανονικὴ παράδοση, (β) οὔτε στὴν πιστότητα στὴν ἀντιρρητικὴ παράδοση τῆς κάθε διαλεγόμενης Ἐκκλησίας – ἢ ὅποια βέβαια δὲν παύει νὰ ἀποτελεῖ πολὺτιμο βοήθημα – (γ) οὔτε ἀκόμη καὶ στὴ βιβλικὴ ἐξηγητικὴ.

Ὅλα αὐτὰ, ἐνῶ φαίνονται ἀυτονόητα, δὲν μποροῦν νὰ ἀποτελοῦν κριτήρια ἐπίλυσης τῶν θεολογικῶν διαφορῶν σέ ἕναν εἰλικρινὴ καὶ ἀπροϋπόθετο διάλογο μὲ μὴ Ὁρθοδόξους. Μόνον ἡ πιστότητα στὴν αὐθεντικὴ Ἀποστολικὴ Παράδοση, μὲ ἄλλα λόγια στὴν αὐθεντικὴ

νίαν τοῦ ἐπισημοῦ θεολογικοῦ διαλόγου Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν» περιέχεται στὴν ὑπὸ ἐκδοσὴ ΕΘΣΠΘ-ΤΘ 13 (2003). (Καὶ σέ παραπλήσια ἑλληνικὴ μορφή στὸ εἰδικὸ ἐπετεῖακὸ ἀφιέρωμα γιὰ τὰ 400 χρόνια τοῦ Φαναρίου).

ἐκκλησιολογία, μπορεῖ νὰ τεθεῖ ὡς βάση καὶ κριτήριον τοῦ διαλόγου τῆς ἀληθείας. Εἶναι πολὺ σημαντικὴ ἡ πρόοδος πού ἐπιτεύχθηκε στὰ πλαίσια τοῦ πολυμεροῦς θεολογικοῦ διαλόγου μὲ τὴ δημοσίευση καὶ συνεχὴ ἐπεξεργασία ἀπὸ τὸ Τμήμα «Πίστη καὶ Τάξη» τοῦ ΠΣΕ τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ κειμένου – σύγκλισης, *Ἡ Φύση καὶ ὁ Σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας*, ὅπως παλαιότερα καὶ τοῦ ἄλλου του κειμένου – σύγκλισης, τοῦ γνωστοῦ *BEM*, στὸ ὁποῖο τόσο ἡ Ὁρθόδοξη ὅσο καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἀνταποκρίθηκαν μὲ παραπλήσια ἐπιχειρηματολογία.

Στὸ παρελθόν, τόσο στὸν πολυμερὴ ὅσο καὶ στοὺς διμερεῖς διαλόγους, καὶ ἰδιαίτερα αὐτὸν μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ὡς βάση ἐτέθη ἡ ἐπιστροφή στὴ δογματικὴ διδασκαλία καὶ τὴν κανονικὴ τάξη τῆς πρώτης χιλιετίας, ὅπως καὶ στὶς ἀποφάσεις τῶν 7 Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἄν καὶ ἡ ἐνότητα ἐν χρόνῳ, εἶναι – καὶ δικαίως – τὸ ἀπαραιτήτο συμπλήρωμα τῆς ἐνότητας ἐν χώρῳ, ἱεραποστολικά (μὲ βάση τίς ἐξελίξεις κατὰ τὴν μετανεωτερικότητα, καὶ τὴν ἀνεξέλεγκτη ἐπέλαση τῆς οικονομικῆς προσανατολισμένης παγκοσμιοποίησης, ἡ ἐπιστροφή στὴν πρώτη χιλιετία μόνον γιὰ τεχνικούς λόγους μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ), ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενικά (δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι ὑπῆρχαν ἤδη τὴν α' μ.Χ. χιλιετία ἱστορικὲς ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες, ὅπως π.χ. οἱ Ἀρχαῖες Ἀνατολικὲς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες ἀπὸ τὴν ε' κιάλας μ.Χ. ἑκατονταετία ἦταν χωρὶς μυστηριακὴ κοινωνία μὲ τὴν «ἀδιαίρητη» Ἐκκλησία) ἢ προσέγγιση αὐτὴ εἶναι ἀδιέξοδη. Ὅσο οἱ διηρημένες ἐκκλησίες ἀδυνατοῦν νὰ προσδιορίσουν τί εἶναι ἐκκλησία, οὐσιαστικὴ πρόοδος στὸν οἰκουμενικὸν διάλογο δύσκολα μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ⁴.

4. Γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα προσανατολισμοῦ τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου τῆς Ὁρθόδοξης μὲ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία σέ καθαρά θεολογικὴ (δηλ. ἐκκλησιολογικὴ) βάση περισσότερο στὶς σχετικὲς εἰσηγήσεις τοῦ (Μητροπολίτου Περγάμου) John Zizioulas, "Primacy in the Church: An Orthodox Approach," J. E. Pulgisi (ἔκδ.), *Petrine Ministry and the Unity of the Church*, Liturgical Press: Collegeville 1999, σελ. 115-125, καὶ πρόσφατα "Recent Discussions on Primacy in Orthodox Theology," Walter Kasper (ἔκδ.), *Il ministero petrino. Cattolici e Ortodossi in dialogo*, Città Nuova Roma, 2004, σελ. 249-264.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο, όσο και αν θέλουν όρισμένοι σκόπιμα να το υποβαθμίσουν, ότι ο ουσιαστικότερος διάλογος της Όρθοδοξίας είναι αυτός με τη Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία, την «άδελφή εκκλησία» κατά την προσφιλή έκφραση του Άγ. Μάρκου Εύγενικου, με την οποία κατά το μεγαλύτερο μέρος της β' χιλιετίας έπαψε να βρίσκεται μυστηριακή κοινωνία. Ο διάλογος αυτός, παρά τις θλιβερές μνήμες και δικαιολογημένες πακρίες των Όρθοδόξων, τις οποίες δημιούργησαν επάλληλα άτυχη συμβάντα του παρελθόντος (σταυροφορίες, άτυχεις απόπειρες επίτευξης ενότητας με βίαια μέσα, μεταγενέστερες δογματικές έξελιξεις κατά την περίοδο της αντιμεταρρύθμισης, προσηλυτισμός κ.λπ.), τά οποία οι Όρθόδοξοι καλούνται, όχι να λησμονήσουν (αυτό άλλωστε θά αποτελούσε κατάφωρη και άπενκαία άδικία, όπως και ο ίδιος ο Πάπας συνηθίζει να υπογραμμίζει), αλλά να συγχωρήσουν με την πρωτοβουλία κορυφαίων ηγετών (Άθηνάγορας, Ιωάννης ο ΚΓ', Παύλος ΣΤ', αλλά και οι νυν επίσκοποι της παλαιάς και νέας Ρώμης κ.λπ.) άρχισε πάλι με πολύ καλές προοπτικές, κυρίως μετά τη Β' Βατικανή Σύνοδο της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας.

Ήταν εύτυχέστατη συγκυρία τό γεγονός ότι κατά τη μακρά περίοδο των έργασιών της Β' Βατικανής Συνόδου της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας οι εκκλησιολογικές άναζητήσεις κορυφώθηκαν τόσο σέ διαχριστιανικό επίπεδο, όσο και εντός της Καθολικής Έκκλησίας. Στή σύνοδο αυτή έγιναν άναμφίβολα, και με τη θεολογική συνδρομή ένίων Όρθοδόξων, σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση του έπαναπροσδιορισμού της εκκλησιαστικής ταυτότητας του μεγάλου αυτού τμήματος του χριστιανισμού. Μπορεί τό «άλάθητο» να μην άποκηρύχθηκε άνοιχτά, και τό «πρωτείο» να συνεχίζει να αποτελεί βασική διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας, όμως μετά τη Β' Βατικανή Σύνοδο ή θεσμική και άκρως σχολαστική κατανόηση της Έκκλησίας άντικαταστάθηκε επίσημα από τη μυστηριακή και, κατά πολλούς, εύχαριστιακή τοιαύτη. Είναι χαρακτηριστικό ότι τό σύνθημα πού κυριαρχούσε στην έπιχειρηματολογία της κορυφαίας αυτής συνόδου της Καθολικής Έκκλησίας ήταν «η εύχαριστία κάνει την εκκλησία!» Πολλοί μάλιστα έκαναν λόγο για άποκατάσταση με τη σύνοδο αυτή της άρρηκτης σχέσης «εύχαριστίας» και «εκκλησίας» (corpus verum και corpus mysticum), κάτι πού ό άκρως σχολαστι-

κισμός (high scholasticism) είχε κατά τό παρελθόν δραματικά άποσυνδέσει.

Τά τρία, λοιπόν, κοινά άποδεκτά κείμενα (μέχρι και εκείνο του New Valamo, πριν δηλαδή εισέλθουμε στην άτυχή κρίση της Ουνίας) έχουν να επιδείξουν μία σπάνια για τά δεδομένα των διμερών διαλόγων της Όρθοδοξίας θεολογική πληρότητα και άδιαμφισβήτητη μυστηριακή ύποδομή, κοινή άλλωστε στίς δύο αυτές μεγάλες παραδόσεις του χριστιανισμού. Η βάση προσέγγισης του διαλόγου είναι ή εύχαριστιακή κατανόηση της εκκλησίας. Και έδώ οφείλουμε να άναγνωρίσουμε την προεργασία πού είχε επιτελέσει ή θεολογική μκτη επίτροπή Όρθοδόξων και Καθολικών των ΗΠΑ πολύ πριν άρχισί ό επίσημος θεολογικός διάλογος⁵.

Έχοντας, λοιπόν, ως έργαλειό την εύχαριστιακή εκκλησιολογία, Ρωμαιοκαθολική και Όρθόδοξη Έκκλησία συναποφάσισαν διά των άρμοδίων συνοδικών τους όργάνων (έστω και αν κάτι τέτοιο δέν διατυπώνεται *expressis verbis*) ότι ή Εύχαριστία άποτελεί τή μοναδική έκφραση ενότητας της Έκκλησίας, και συνεπώς κριτήριο όλων των άλλων μυστηρίων, έπομένως και της ιερωσύνης και του λειτουργήματος του επίσκοπου. Άναγνωρίζεται, με άλλα λόγια, ότι ή καθολικότητα της Έκκλησίας έκφράζεται πλήρως σέ κάθε τοπική Έκκλησία⁶.

5. Βλ. έπ' αυτού στό J. Borelli-Erickson (έκδ.), *The Quest for Unity*.

6. Είναι ένδεικτική της σημασίας της καθολικότητας της κάθε τοπικής εκκλησίας ή πρόσφατη ύψηλού θεολογικού επιπέδου άντιπαράθεση μεταξύ των καρδινάλιων Joseph Ratzinger (JR) και Walter Kasper (WK). "Όλα ξεκίνησαν με τό "Letter to the Bishops of the Catholic Church on Some Aspects of the Church Understood as Communion," *Origins* 22 (25 Ιουνίου, 1992), σελ. 108-112 του JR. Ο WK άπάντησε με τό "Zu Theologie und Praxis der bisöflichen Amtes," *Auf neue Art Kirche Sein: Wirklichkeiten-Herausforderungen-Wandlungen* (München 1999) σελ. 32-48, και ό θεολογικός διάλογος συνεχίστηκε ως έξής: JR, "On the Relation of the Universal Church and the Local Churches," *Frankfurter Allgemeine Zeitung* Dec 22, 2000, σελ. 46, WK, "Das Verhältnis von Universalkirche und Ort kirche: Freundschaftliche Auseinandersetzung mit der Kritik von Joseph Kardinal Ratzinger," *Stimmen der Zeit* 218 (2000), σελ. 795-804 (μετ. στό άγγλ. με τίτλο "On the Church" στό *America* 184 (23-30 Άπριλίου 2001). JR, "A Response to Walter Kasper: The Local Church and the Universal Church," *America* 185 (1 Νοεμβρίου 2001) σελ. 7-11, WK, "From the President of the Council for Promoting Christian Unity," *America* 185 (26 Νοεμβρίου 2001) σελ. 28-29.

«Όπου υπάρχει ευχαριστιακή σύναξη εκεί κατοικεί και ο Χριστός, εκεί υπάρχει και η Έκκλησία του Θεού εν Χριστώ». Η ευχαριστιακή εκκλησιολογία (και κατ' επέκταση και η ευχαριστιακή θεολογία) σέ όλες τις εκφάνσεις και παραλλαγές της έχει ως κύριο συστατικό την έννοια της *κοινωνίας* (έξου και η *communio ecclesiology*, την όποια μέ τόλμη ανέπτυξε η Β' Βατικανή σύνοδος, καθώς και η σύνδεσή της με την πνευματολογία).

Βεβαίως, παράλληλα με την «ευχαριστιακή» ή Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία έχει περι πολλοῦ και την «παγκόσμια» εκκλησιολογία, οι απαρχές της όποιας ανάγονται στον Κυπριανό Καρθαγένης. Σύμφωνα με την εκκλησιολογία αυτή τό όλον αταρτίζεται από μέρη⁷, και επομένως ή καθολικότητα κατανοείται με όρους αὐστηρά Ιεραρχικούς. Σ' αυτή την περίπτωση πρωταρχικός και άκρως καθοριστικός είναι ό ρόλος του επισκόπου, τό λειτουργημα του όποιου αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση της ενότητας της Έκκλησίας, όποτε κατά συνέπεια ή Ευχαριστία είναι μία από τις λειτουργίες του. Προέκταση αυτής της εκκλησιολογικής αντίληψης αποτελεί τό «πρωτείο», και κυρίως τό πρωτείο του επισκόπου Ρώμης, τό όποιο σημειωτέον ή Όρθόδοξη Έκκλησία αποδέχεται, αλλά έρμηνεύει διαφορετικά. Βέβαια, πολλοί Όρθόδοξοι θεολόγοι, όπως π.χ. ό Ν. Afanassieff, υποστηρίζουν ότι «άν θέλουμε νά λύσουμε τό πρόβλημα του πρωτείου μέσα στην Έκκλησία, άφετηρία μας πρέπει νά είναι ή εκκλησιολογία· θά πρέπει δηλαδή νά διερωτηθούμε άν ή περί Έκκλησίας αντίληψη περιέχει την ιδέα του πρωτείου (στή σημερινή ή σέ όποιαδήποτε άλλη μορφή) ή την αποκλείει παντελώς»⁸.

Παρά τή συνύπαρξη της παγκόσμιας με την ευχαριστιακή εκκλησιολογία στή σύγχρονη θεολογική σκέψη της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας, γεγονός είναι ότι τά τρία κοινά κείμενα (του Μονάχου,

7. «Deus unus est et Christus unus, et una ecclesia», *Epistula XLIII*, 5, 2, και «ecclesia per totum mundum in multa membra divisa» *Epistula LV*, 14,2.

8. N. Afanassieff, "The Church which Presides in Love," J. Meyendorff (έκδ.), *The Primacy of Peter. Essays in Ecclesiology and the Early Church*, SVS Press Crestwood 1992, σελ. 91 - 143 (1963), σελ. 57 - 110, και την άρχική συνοπτική έκδοση στά γαλλικά με τίτλο "La doctrine de la primauté à la lumière de l'ecclésiologie," *Istina* 4, 1957, σελ. 401-420).

του Bari, και του New Valamo)⁹ έχουν σαφή ευχαριστιακή βάση. Έχω την αίσθηση, για νά μή πώ βεβαιότητα, πώς άν δέν παρεσέρντο οι Όρθόδοξοι μετά την πώση του τείχους του Βερολίνου στην εισαγωγή του θέματος της ουνίας στην Η.Δ. του επίσημου θεολογικού διαλόγου, και μάλιστα άντι όποιοιδήποτε τιμήματος, ή Όρθόδοξη Έκκλησία θεολογικά θά ήταν σέ θέση αναμφισβήτητης ύπεροχής¹⁰.

Δέν άγνωσά ότι ή καθολική θεολογία έμμένει περισσότερο στή χριστολογία, και κατ' επέκταση στή σημασία του ρόλου του επισκόπου, με λογική συνέπεια τό δόγμα του πρωτείου. Αντίθετα, ή Όρθόδοξη θεολογία είναι συνήθως περισσότερο τριαδολογικά προσανατολισμένη, με αποτέλεσμα τή μεγαλύτερη έμφαση στην πνευματολογία, με συνέπεια ή Έκκλησία νά κατανοείται στην Όρθόδοξη θεολογική σκέψη διά μέσου της ευχαριστιακής κοινότητας στο σύνολό της και όχι αποκλειστικά διά μέσου του επισκόπου (και κατ' επέκταση διά μέσου του πρώτου επισκόπου, δηλ. του Ρώμης). Επίσης ή Όρθόδοξη θεολογία ύπογραμμίζει περισσότερο την *έσχατολογική* διάσταση της Έκκλησίας (γι' αυτό και κατανοεί όλα τά λειτουργήματα της Έκκλησίας, και κυρίως εκείνα της ειδικής Ιερωσύνης, όχι ως αξιώματα, αλλά' ως εικόνες της αυθεντικής έσχατολογικής Βασιλείας του Θεού), ενώ ή ρωμαιοκαθολική αναγνωρίζει ως ουσιαστική -ίσως και όχι άδικα- την *ιστορική* της διάσταση. Άλλά όλα αυτά είναι θέματα σά όποια μπορεί νά υπάρξει διάλογος με πολύ ευόιωνες προοπτικές. Έκείνο που αποδείχτηκε τροχολέδη, ήταν ή προσπάθεια λύσης του προβλήματος της ουνίας έξω από τή διαδικασία του θεολογικού διαλόγου, τον όποιο ουσιαστικά και διέκοψε.

Κατά την προσωπική μου γνώμη ή ουνία είναι συνέπεια της ρωμαιοκαθολικής εκκλησιολογίας και ως εκ τούτου μόνον εντός του θεολογικού διαλόγου μπορεί νά βρεί αποτελεσματική λύση. Αυτό δέ σημαίνει πώς δέν πρέπει νά συζητηθεί τό φλέγον, και κατά βάση ποι-

9. «Επίσημα κείμενα», Γ. Μαρτζέλος - Ρ. Hofrichter (έκδ.), *Ό επίσημος θεολογικός διάλογος Όρθόδοξης και Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας*, σελ. 55έξ.

10. Για διαφορετική έκτίμηση βλ. Έπισκόπου Ίλαρίωνος Alfeyev, "Prospects for Catholic - Orthodox Relations" 7 Οκτωβρίου 2002 στο Πανεπιστήμιο St Thomas της Μινεσότα των ΗΠΑ, διάλεξη που επαναλήφθηκε στις 9 Οκτωβρίου 2002 στο Catholic University of America της Washington D.C. επίσης των ΗΠΑ.

μαντικό, θέμα της ουνίας. Άπλως όφείλουν καί οί δύο πλευρές νά επανέλθουν στή συζήτηση του ούσιαστικού διαλόγου, δημιουργώντας ίσως μιά μόνιμη έπιτροπή γιά τήν παρακολούθηση τών ποιμαντικών πτυχών τής ουνίας, χωρίς όμως δικαίωμα veto στή συνέχιση του διαλόγου. Ένός διαλόγου πού πλέον θά πρέπει νά επικεντρωθεί στό πρόβλημα του «πρωτείου». Γιά τό θέμα αυτό όφείλω νά προειδοποιήσω τήν Όρθόδοξη πλευρά, πώς περαιτέρω κωλυσιεργία ή άδικαιολόγητη καθυστέρηση θά φέρει τούς Όρθοδόξους σέ μειονεκτική θέση, άφοϋ ό ευρύτερος (οίκουμενικός/πολυμερής, καί όχι διμερής Όρθοδόξων - Καθολικών) διάλογος πού έγκαινίασε ή παπική έγκύκλιος *Ut Unum Sint*, καθώς καί ή θεολογική προσέγγιση του πρωτείου του έπισκόπου Ρώμης μέσω του «πετρινείου αξιώματος»¹¹, έχουν ήδη δημιουργήσει μιά δυναμική, πού δύσκολα θά μπορέσει νά άνατρέψει ή Όρθόδοξη πλευρά¹².

Σέ ότι άφορα στήν τελευταία, θά ήθελα νά επαναλάβω, ότι χρειάζεται νηφάλια αντιμετώπιση όλων τών θεολογικών προβλημάτων, καθώς καί προσέγγισή τους μόνο μέσα από τήν όπτική γωνία τής πνευματικότητας¹³. Οί αντίθετοι πρós τό διάλογο κάτι τέτοιο κατά βάση επιχειρούν νά άποτρέψουν. Γι' αυτό καί πρώτο μέλημα τών άρμοδίων θεσμικών οργάνων (συνόδων κ.λπ.) τών Όρθοδόξων πρέπει νά είναι δημιουργία κατ' αρχήν θετικού κλίματος, άν δέν θέλουμε νά μένουμε μόνο σέ εύχολόγια. Καί έδω ή συνδρομή τής ακαδημαϊκής θεολογίας μπορεϊ νά είναι ευεργετική.

11. Βλ. J. E. Pulgisi (έκδ.), *Petrine Ministry and the Unity of the Church* (1999), καί Walter Kasper (έκδ.), *Il ministero petrino. Cattolici e Orodossi in dialogo* (2004).

12. Βλ. τήν κατάληξη τής κοινής έκθεσης επί του επιστημονικού συνεδρίου περι του «λειτουργήματος του Άποστόλου Πέτρου», πού από κοινού μέ τό συνάδελφο κ. Βλ. Φειδά ύποβάλαμε στή ΔΙΣ τής Έκκλησίας τής Έλλάδος (18.6.2003) καί δημοσιεύεται στο περιοδικό *Έκκλησία 81* (τεϋχος Απριλίου 2004) σελ. 265-266.

13. Είναι αυτόνόητο ότι ή μέχρι σήμερα εκπροσώπηση καί γενικότερη στάση τής Έκκλησίας τής Έλλάδος κάθε άλλο παρά πρός αυτή τήν κατεύθυνση έκινείτο. Γι' αυτό καί τά επικριτικά σχόλια του μέχρι πρόσφατα συμπροέδρου του θεολογικού διαλόγου Άρχιεπισκόπου Αύστραλίας κ. Στυλιανού Χαρκιανιάκη στήν τελευταία του άποτίμηση αυτού του διαλόγου είναι δικαιολογημένα (βλ. "the Misfortune of the Official Theological Dialogue between the Orthodox and the Roman Catholics," σελ. 9 έξ).